

בית ספר - לא מה שחשבת

מחוללים שינוי משמעותי ובר-קיימא בבתי הספר:

מתחברים לקהילה, יוצרים חוסן, מקדמים זכויות ילדים ונוער, נותנים מענה בשגרה ובחירום

***

פתרונות לבעיות מורכבות באופן שלוקח בחשבון את צרכי האדם כערך מרכזי בין שגרה לחירום

עבודת גמר י"ב לשנה"ל תשפ"ה

השינויים הרבים שחווינו בשנה הזאת המחישו לכולנו את הצורך לחיות לצד אי וודאות וללמוד להגיב מהר לשינויים. למדנו שהעולם בו אנו חיים הוא בלתי עקבי באופן עקבי. אלו זמנים המבקשים מאיתנו צפייה ותכנון לעתיד. **אי אפשר לעצור את הגלים, אבל אפשר ללמוד לגלוש.**

בעתות משבר האזרחים נסמכים על **החוסן** של הקהילות וסביבות החיים שלהם. זהו ביטוי ליכולת של אינדיבידואל, קהילה או מערכת סביבתית וחברתית לחזור באופן מיטבי לתפקוד נורמטיבי לאחר חשיפה לאירוע משברי מכל סוג שהוא. אחד ממקורות החוסן החשובים היא **הקהילה**. הקהילה היא ישות חיונית בתהליך הסיוע, השיקום והחיזוק של האזרחים בעת התמודדות עם משבר. קהילה איתנה בשגרה, תוכל להתמודד באופן מיטבי ומהיר עם משבר, וגם לצאת ממנו מהר יותר. כלומר ישנו קשר ישיר בין איתנות הקהילה למידת החוסן שלה ושל חבריה – הצעירים והמבוגרים. אחד הביטויים האזרחיים והחברתיים המשמעותיים לחוסן של קהילה המתמודדת עם מצבי משבר וחירום והיציאה מהם באופן מיטבי היא היכולת לשמור על רציפות המחויבות והערבות הדדית למימוש הזכויות של **כל חברי הקהילה** ובמיוחד של אלו הפגיעים ביותר ובהם ילדים ובני נוער.

בית ספר הוא חלק בלתי נפרד ממערכת עירונית / כפרית ומעבר לנוכחות הפיזית שלו במרחב, הוא מקיים קשרים באופן שוטף עם הקהילה שלו ולכן **יש לו את הפוטנציאל לגדול, בשעת משבר, מעבר לתפקידו המסורתי. השנה נשאל, כיצד ניתן להרחיב תפקידיו במעבר ממצב שגרה לחירום במענה לאזרחים ככלל ולילדים ובני נוער בפרט?.**

לשם העמקת התפיסה של בית הספר כמרכז חוסן יש להתבונן במספר יתרונות של מוסד זה:

- פיזור גיאוגרפי ארצי ומיקום פיזי בלב הקהילות בכל רשות.
- תשתית פיזית קיימת המסוגלת לספק שירותי חירום מגוונים – מחסה, מרכזי חלוקה של צרכים בסיסיים כמו מזון ומים, מרכז למתן טיפול רפואי ראשוני, מרכז תקשורת והפצת מידע בקרב חברי הקהילה.
- מרחב תומך ומקדם זכויות של ילדים ונוער בעתות שגרה ובמצבי משבר וחירום.
- הכרות עם הקהילה אליה הוא שייך בעת שגרה למשל משפחות התלמידים, המורים ואנשי הסגל וכזה צבור בו ידע ומיומנויות רבות שנמצאות אצל חברי הקהילה.
- מרחב קהילתי רב דורי: משפחות התלמידים, קהילת המורים, אנשי סגל, ותלמידים.

העמקת התפיסה של בתי הספר כמרכזי חוסן כוללת שלושה היבטים עיקריים*:

1. שינויים בתשתיות הפיזיות - עיצוב מחדש של מבני וחצרות בתי הספר.
  2. העמקת תשתית פדגוגית ואזרחית מקדמת אקטיביזם מקומי וגלובלי באמצעות פעילויות חינוכיות.
  3. פיתוח בית הספר כמרכז קהילתי- מקיים הפעיל בתוך ולאחר שעות הלימודים.
- *בהמשך יהיו דוגמאות לתתי-נושאים שיתייחסו לכל אחד מהמרכיבים

בשנה"ל הקרובה, תשפ"ה, בפרויקט ייחודי "בית ספר- לא מה שחשבת..." נחבור במשרד החינוך - המגמה לאומנויות העיצוב והפיקוח על יישום זכויות התלמיד לשיתוף פעולה עם "הרשת הירוקה". אנו מזמינים את תלמידי י"ב במגמת אומנויות העיצוב, לשאול איך באמצעות עיצוב נוכל להרחיב את תפקיד בתי הספר שישמשו כמרכזי חוסן בזמני שגרה ובזמני חירום, כך שיממשו את זכויות הילדים והנוער? אילו פעולות "יפילו" את הגדרות שבין בית הספר לקהילה? כיצד נוכל לנצל את הקשרים והשגרות הקיימות במערכת החינוך ובבית הספר כמשאב לפיתוח החוסן הקהילתי להתמודדות בעת משבר או חירום, למיטוב ממשקי העבודה עם הרשויות, לקידום תחושת השייכות ולהעצמת הקשרים בין התושבים במרחב הקהילתי?

הפרויקט הינו הזדמנות לבחון מחדש את **כוחו של העיצוב לשנות מציאות** במעבר בין שגרה לחירום. זוהי הזדמנות לתלמידים לעסוק בלמידה מעשית ולמידה מבוססת מקום על ידי איתור נושאים הדורשים שיפור בסביבה הקרובה להם, תכנון פתרונות בשיתוף של הצוות החינוכי, הרשות, עסקים מקומיים וחברי קהילה. ביוזמות אלה יושם דגש על פתרונות בעלי ערך חברתי (חוסן אישי קהילתי, טיפוח תחושת השייכות), בעלי ערך סביבתי (צריכת אנרגיה נבונה, טיפול בפסולת, תזונה מקיימת טיפוח טבע ומגוון ביולוגי במרחב העירוני, צרכנות מושכלת של מוצרים ושירותים) ובעלי ערך אזרחי מוסרי וערכי (יישום זכויות, הטמעת שיח של אחריות אישית ואזרחית במרחב הציבורי).

נושאים לדוגמה*:

* נושאים אלה הם דוגמאות בלבד. המורים והתלמידים רשאים לבחור בכל נושא בעל ערך הקשור לנושא השנתי.

א. עיצוב מחדש של מבני וחצרות בתי הספר - שינויים בתשתיות הפיזיות של בית הספר:

- **עיצוב מבני בתי ספר עמידים** יותר למצבי חירום ואסונות טבע - עיצוב המאזן בין עמידות למצבי חירום לבין סביבה לימודית מזמינה ומעודדת למידה
- **עיצוב מודולרי של המרחבים הבית ספריים** - תכנון מרחבים רב-תכליתיים המאפשרים שימושים מגוונים באותו המרחב בשגרה ובחירום. עיצוב מרחבים גמישים המשלבים אזורים לטיפול רפואי, מחסה וכיתות לימוד במקרה חירום. תכנון מרחבים להפעלות קהילתיות ופעילויות תרבותיות בשטח בית הספר, כמו מרכזי לימוד, חוגים, תערוכות וכו'.
- **עיצוב ריהוט מודולרי ובעל נידודות** - עיצוב המאפשר התאמה למטרות שונות בשגרה ובחירום.
- **עיצוב מחדש של תשתיות בית ספריות להפיכת בתי ספר ל"מקלטי אקלים"** - עיצוב מחדש של מבני וחצרות בתי הספר, והפיכתן למקלטי אקלים הכוללים חללים ממוזגים, עתודות מי שתייה ומערכות חשמל עצמאיות.
- **עיצוב חצר בית הספר כמרחב מקיים וירוק** - אתגרים עיצוביים בהקמת אזורים לגינון קהילתי, גינות ירק, לרווחת הקהילה.
- **עיצוב בית ספר מקיים כדוגמא לקהילה** - פעולות לקידום אנרגיה ירוקה מקיימת וצמצום פליטות, טיפול בפסולת, תזונה מקיימת, יער עירוני ועוד. חשוב לזכור כי לכל רשות ולכל קהילה מאפיינים ייחודיים ולכן יש לעשות התאמה למענה ע"מ שיתאים למאפייני הרשות הספציפית (עיצוב מבוסס מקום).
- **עיצוב סביבות לימודיות וקהילתיות מונגשות לאנשים עם מוגבלויות שונות.**

ב. עיצוב ופיתוח תוכניות לימודים, חומרי למידה ופעילויות חינוכיות - הקמת תשתית פדגוגית הכוללת קידום אקטיביזם מקומי וגלובלי

- **חינוך לקיימות** - פתרונות פדגוגיים ודיגיטליים בכל הרמות, משינוי התנהגות אינדיבידואלי ועד לפתרונות מדיניות גלובליים.
- **קידום אורח חיים מקיים** - ייצור עצמי מותאם, עשה זאת בעצמך, סדר עדיפויות חדש. בעזרת חינוך אקלימי משמעותי ניתן להגביר את המודעות ולהעצים את התלמידים ואת משפחותיהם לקבל החלטות מושכלות בעידן שינויי האקלים.
- **עיצוב פתרונות לתופעות הקשורות למצב כדור הארץ המתקיימים במרחב הבית ספרי** - אתגרי האקלים, מדבור, ריבוי שריפות, העלמות של דבורים וחרקים.
- **עיצוב חומרי למידה ופעילויות חינוכיות** על סוגיות של חוסן קהילתי, זכויות אדם וילדים, והתמודדות במצבי חירום.
- **עיצוב מבוסס מקום** - ניתוח צרכים ופיתוח פתרונות לאתגרי החוסן הקהילתי במקום מגורכם.
- **עיצוב מרחבים וירטואליים** ללמידה ושיתופי פעולה של קהילות בנושאי חוסן וזכויות ברמה מקומית וגלובלית.

- **פיתוח תשתיות להטמעת תרבות של זכויות ואחריות** בקרב באי קהילת בית הספר כבסיס להעמקת החוסן האזרחי של ילדים ובני נוער, והעמקת השותפות שלהם בתהליכים קהילתיים ואזרחיים בעתות שגרה וחירום.
- **פיתוח תוכניות וכלים להטמעת ידע** בנוגע לזכויות המגיעות לילדים ונוער בעיתות משבר וחירום.
- **פיתוח כלים ומשימות המקדמות אחריות ועשייה פרואקטיבית** אישית ואזרחית של בני הנוער לצרכים ולזכויות של ילדים ונוער בקהילה בעת משבר.
- **פיתוח כלים להרחבת השותפות של ילדים ונוער בתהליכי קבלת החלטות** הנדרשים בעת שגרה ובמעבר למצבי חירום ומשבר הנוגעים גם לחייהם של הצעירים בעיתות אלו.
- **יצירת מרחבי למידה פיזיים או וירטואליים** המדמים סימולציות של מצבי חירום, ניהול משברים כדי לתרגל ולפתח מיומנויות חיוניות
- **עיצוב מערכות להפצת מידע וחינוך בשעת חירום:** אפליקציות לזרימת מידע והוראות לתלמידים והוריהם בעת חירום, ערכות לימוד עצמאי לתלמידים לשעת חירום, עיצוב ממשקים לשידורים חינוכיים דיגיטליים בעתות חירום
- **עידוד תלמידים לאקטיביזם מקומי וגלובלי** - כלים לחשיבה ביקורתית, עידוד עיסוק בנושאי זכויות

ג. עיצוב בית הספר כמרכז קהילתי - מקיים ופעיל בתוך ולאחר שעות הלימודים - פיתוח פעילויות להגברת החוסן הקהילתי

- **תכנון מתחמים במבנה בית הספר לפעילויות קהילתיות** - חוגים, קורסים, מרכזי יזמות לצעירים וכדומה.
- **עיצוב מערכות שילוט, ניווט, מידע וסימון** להפיכת בית הספר למרכז קהילתי נגיש ומזמין.
- **פיתוח אפליקציות ופלטפורמות דיגיטליות לניהול פעילויות קהילתיות** בבתי הספר ולקידום שיתופי פעולה קהילתיים ארוכי טווח ורשתות חברתיות מקומיות לקידום תרבות קהילתית וחוסן משותף.
- **הסבת חצרות ומבנים נוספים בבתי הספר למרכזי פעילות** להעשרה קהילתית, ספורט, תרבות ופנאי.
- **יצירת תשתית לשיתופי פעולה חינוכיים** ארוכי טווח עם קהילות מוחלשות/פגיעות בסביבת בית הספר. יצירת קהילתיות בה שכבת קשרים בין הפרט לבין המוסדות השונים. (נושא זה נחקר רבות תחת הכותרת של Networks Theory)
- **עידוד ייצור מקומי וקהילתי** - פיתוח מיזמי יזמות והכשרת כוח אדם לייצור מקומי של מוצרים ושירותים קהילתיים
- **עיצוב ממשק המחבר את בית הספר אל הרחוב והסביבה** - עיצוב מבני בית ספר עם ממשק אל הרחוב והסביבה העירונית לחיבור חזק יותר לקהילה

רשימת מקורות לקריאה והרחבה:

עיצוב מקיים

עיצוב משנה התנהגות - התמודדות העיצוב עם צריכה לקראת קיימות עירונית

<https://jerusalemstitute.org.il/wp-content/uploads/2019/10/%D7%A2%D7%99%D7%A6%D7%95%D7%91-%D7%9B%D7%9E%D7%A9%D7%A0%D7%94-%D7%94%D7%AA%D7%A0%D7%94%D7%92%D7%95%D7%AA-%D7%9E%D7%99%D7%9B%D7%9C-%D7%90%D7%99%D7%AA%D7%9F-%D7%A2%D7%A8%D7%95%D7%9A.pdf>

"גן המשחקים הטבעי בחצר מוסדות חינוך" תכנון מרחבים בית ספריים שלוקח בחשבון את אתגרי האקלים המשתנה.

<https://meyda.education.gov.il/files/bitachon/Hatzer4.pdf>

שימוש באנרגיה מקיימת במבנים או מוסדות ברשות המקומית - אחת הסכנות הצפויות במצב בו אוכלוסייה שפונתה שוהה במתקן קליטה, היא היעדר אספקת אנרגיה בניסיון למזער או למנוע סיכונים אלו, במתקני הקליטה בשעת חרום, ובכלל זה, הרשות המקומית והגופים הייעודיים במשרד הפנים, נערכים לתרחיש בו נפסקת אספקת החשמל למבנה בשעת חרום, על ידי הכנת הציוד הדרוש למצבי חרום. בין אלו, תאורת חירום, פנסים ובמקרים מסוימים גנרטורים לגיבוי יכולת אספקת חשמל.

כמענה חליפי למערכת גיבוי המבוססת על דלקים פוסיליים ובמטרה לעודד ייצור אנרגיה מקיימת, משרד האנרגיה שואף לשלב במבנים המתפקדים כמתקני קליטה לשעת חירום מערכי חוסן באנרגיה, אשר מורכבים ממערכת ייצור חשמל מאנרגיה סולארית בשילוב סוללות לאגירת האנרגיה. מערכות אלו יהיו בעלות יכולת ייצור חשמל עצמאית המסוגלות לפעול בעת הצורך כמערכת אספקת חשמל אוטונומית, במנותק מרשת ההולכה הארצית.

https://www.gov.il/BlobFolder/guide/municipal_authorities/he/resilience_in_energy.pdf

המעבדה האורבנית של אירופה - הפיכת בתי ספר ל"מקלטי אקלים"

<https://www.uia-initiative.eu/en/news/upscaling-vision-school-yard-school>

ACE - חינוך לשינויי אקלים - מטרת העל של ACE היא להניע לפעולה בתחום האקלים באמצעות: חינוך לשינויי האקלים והגברת מודעות הציבור; הכשרות; השתתפות אזרחים; נגישות הציבור למידע; ושיתוף פעולה בינלאומי בסוגיית האקלים.

<https://unfccc.int/topics/education-and-youth/big-picture/ACE#Article-6-of-the-Convention>

Oasis בפרז - בפרז לדוגמה מצאו ש 800 בתי הספר, שרובם בנויים כמשטחי בטון ואספלט, מהווים מוקדים של אי החום העירוני. בעקבות זאת, יזמה העירייה בשיתוף עם האיחוד האירופי, תוכנית שאפתנית שתהפוך את כל בתי הספר בעיר לאיים ירוקים עד שנת 2040
<https://www.uia-initiative.eu/fr/uia-cities/paris-call3>

playground a with it Cool בברצלונה
<https://www.barcelona.cat/barcelona-pel-clima/en/climate-shelters-schools>

פרויקט גגות ירוקים במוסדות חינוך
https://kadasgre.haifa.ac.il/images/green_roof-conf/7_edu.pdf

אב טיפוס מעשי לפיתוח האקולוגי של הערים שלנו - המטרה הייתה ליצור קהילה עירונית ראויה למגורים, במחיר סביר וצורה מיטיבה לסביבה
https://www.urbanecology.org.au/eco-cities/christie-walk/?gad_source=1&gclid=CjwKCAiA_Oe_tBhAtEiwAPTeQZy8GEs4Zdj0yp - 5qbFkwa_yPwqff2qICl2GfV9AMrC056e6-0axhoCsh4QAvD_BwE

זכויות ילדים ונוער

הבטחת זכויות ילדים ונוער בעת משבר הקורונה
https://www.jdc.org.il/medicines-and-law/Vol.52_2021.pdf

זכויות הילדה והילד לחינוך בעיתות משבר
"לחינוך פנים רבות, אך יותר מכל - חינוך עוסק בעתיד" | אוניברסיטת רייכמן ([runi.ac.il](https://www.runi.ac.il))

הערה 26 של הוועדה לזכויות הילד באו"ם בדבר זכויות ילדים וסוגיות אקלים
[CRC/C/GC/26: General comment No. 26 \(2023\) on children's rights and the environment with a special focus on climate change | OHCHR](https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/GeneralComments/GeneralCommentNo262023.aspx)

דוח האיחוד האירופי בדבר זכויות ילדים במצבי מאבקים מזוינים
[hr_guidelines_children_en_1.pdf \(europa.eu 01](https://www.europa.eu/press-room/media/infographic/item/11111)

הגנה על ילדים בעת מצבי חירום ואסונות טבע
[\(PART-B3-HR-1.pdf \(ifrc.org-22](https://www.ifrc.org/2022/02/10/part-b3-hr-1/)

יחסי בית ספר-קהילה

מספר מאמרים אודות יחסי בית ספר-קהילה

<https://portal.macam.ac.il/masa-keyword/%D7%99%D7%97%D7%A1%D7%99-%D7%91%D7%99%D7%AA-%D7%A1%D7%A4%D7%A8-%D7%A7%D7%94%D7%99%D7%9C%D7%94>

חיזוק הקשר בין קהילה לבית הספר - פרויקט הגדר

[/http://fencepixels.com](http://fencepixels.com)

יצירת שינוי בבתי ספר

אבני ראשה - מהפך בית ספרי.

https://avneyrosha.org.il/resourcecenter/resourcesdocs/Turnaround_leaders.pdf

* לקראת הוראה ולמידה בקהילת חשיבה

https://yoramharpaz.com/pubs/learning/thinking_community.pdf

חינוך לקיימות

אתר זווית בחינוך של האגודה לאקולוגיה וסביבה

[/https://education.zavit.org.il](https://education.zavit.org.il)

ג'רמי בנשטיין, קיימות: חזון, ערכים, יישום 462 ע"מ. מתוך:

<http://www.heschel.org.il/heschelib-media-story-130698>

אתר המשרד להגנת הסביבה

https://www.gov.il/he/departments/ministry_of_environmental_protection/govil-landing-page

[סקירה מורחבת - בית הספר כמרכז חוסן אקלימי](#)

משבר אקלים

אתר הרשת הירוקה, משבר האקלים [/https://www.reshet-yeruka.net/climate-crisis](https://www.reshet-yeruka.net/climate-crisis)

[תכנית היערכות עירונית לשינויי אקלים, עיריית ת"א-יפו](#)

חינוך בתחום שינויי האקלים

https://meyda.education.gov.il/files/Pop/0files/magal_hashana/planning-guidelines-for-managers.pdf

חינוך חוץ

אתר הרשת הירוקה, מאמרים על חינוך חוץ,

[/https://www.reshet-yeruka.net/articles](https://www.reshet-yeruka.net/articles)

חוסן

אתר מכון סול לפסיכותרפיה [/https://www.soulpsy.co.il/articles/mental-strength](https://www.soulpsy.co.il/articles/mental-strength)

אתר בטיפולנט

[https://www.betipulnet.co.il/lexicon/%D7%97%D7%95%D7%A1%D7%9F_%D7%A0%D7%A4%
/D7%A9%D7%99](https://www.betipulnet.co.il/lexicon/%D7%97%D7%95%D7%A1%D7%9F_%D7%A0%D7%A4%
/D7%A9%D7%99)

התמודדות רגשית עם מגפות: בין חוסן אישי לחוסן קהילתי

<https://www.hebpsy.net/articles.asp?id=3979>

פנקס פעילויות לחיזוק חוסן חברתי - קהילתי בקרב תלמידים ובני נוער

<https://meyda.education.gov.il/files/noar/pinkason.pdf>

כיצד בתי הספר מעודדים חוסן בקרב תלמידים

[/https://portal.macam.ac.il/article/how-schools-enhance-the-development](https://portal.macam.ac.il/article/how-schools-enhance-the-development)

כיצד נראה חינוך בעת משבר

[https://portal.macam.ac.il/article/%d7%9b%d7%99%d7%a6%d7%93-%d7%a0%d7%a8%d7%
90%d7%94-%d7%97%d7%99%d7%a0%d7%95%d7%9a-%d7%91%d7%a2%d7%aa-%d7%9e
/d7%a9%d7%91%d7%a8](https://portal.macam.ac.il/article/%d7%9b%d7%99%d7%a6%d7%93-%d7%a0%d7%a8%d7%
90%d7%94-%d7%97%d7%99%d7%a0%d7%95%d7%9a-%d7%91%d7%a2%d7%aa-%d7%9e
/d7%a9%d7%91%d7%a8)

חוסן אישי ממה מורכב החוסן שלנו

[/https://www.inbalwenger.co.il/%D7%97%D7%95%D7%A1%D7%9F](https://www.inbalwenger.co.il/%D7%97%D7%95%D7%A1%D7%9F)

המרכז האוניברסיטאי לחקר המוכנות והמענה למצבי חירום ואסונות (PREPARED)

עוסק בקידום המחקר והעצמת הידע והמוכנות למצבי חירום ואסון רפואיים.

[חקר החוסן הקהילתי](#)

[בין איתנות קהילתית לחוסן קהילתי](#)